

בראשית פרק א

(כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו זכר ונקבה ברא אתם :

משנה מסכת אבות פרק ג

הוא היה אומר **חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה** נודעת לו שנברא בצלם שנאמר בצלם אלהים עשה את האדם (בראשית ט) ...

~ פסיכולוגית המוסור ~

D. Jones, The Emerging Moral Psychology, Prospect Magazine, Apr. 2008

... Philosopher-cum-cognitive scientist Joshua Greene of Harvard University and his colleagues have used functional magnetic resonance imaging (MRI) to map the brain as it churns over moral problems ... What is going on in the brain when people mull over these different scenarios? Thinking through cases like the Trolley Problem (דילמת הקרונית) —what Greene calls an impersonal moral dilemma as it involves no direct violence against another person—increases activity in brain regions located in the prefrontal cortex that are associated with deliberative reasoning and cognitive control (so-called executive functions). This pattern of activity suggests that impersonal moral dilemmas such as the Trolley Problem are treated as straightforward rational problems: how to maximise the number of lives saved. By contrast, brain imaging of the Footbridge Problem (דילמת הקרונית והאיש השמן)—a personal dilemma that invokes up-close and personal violence—tells a rather different story. Along with the brain regions activated in the Trolley Problem, areas known to process negative emotional responses also crank up their activity. In these more difficult dilemmas, people take much longer to make a decision and their brains show patterns of activity indicating increased emotional and cognitive conflict within the brain as the two appalling options are weighed up.

... To further explore the causal role of emotions in generating a normal pattern of moral judgements, neuroscientist Antonio Damasio of the University of Southern California and colleagues have looked at the effect on moral judgement of damage to a part of the brain called the ventromedial prefrontal cortex (VMPC), a region previously implicated in processing negative social emotions. Faced with the Trolley Problem, these brain-damaged patients chose like most people with intact brains, opting to flick the switch to save five lives at the expense of one, but in the Footbridge Problem took a coldly rational, utilitarian approach and said that it was morally permissible to throw the fat man in front of the train (using the same "one for five" calculus).

... Marc Hauser ... Harvard ... Moral Sense Test ... some principles that guide out moral judgments are simply not available, and certainly not the product of conscious reasoning. These principles, it is proposed, are an innate and universal part of the human moral faculty, guiding us in ways we are unaware of.

Pascal: "The heart has reasons that reason does not know"

Jones: "The moral faculty has principles that reason does not know"

... the take-home message is clear: intuitions that function below the radar of consciousness are most often the wellsprings of our moral judgements.

~ קין ~

בראשית ד

(ו) ויאמר יקוק אל קין למה חרה לך ולמה נפלו פניך :

(ז) הלא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו :

קידושין ל:ב

כך הקב"ה אמר ... לישראל : בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבליו, ואם אתם עוסקים בתורה - אין אתם נמסרים בידו, שנאמר : +בראשית ד+ "הלא אם תיטיב שאת", ואם אין אתם עוסקים בתורה - אתם נמסרים בידו, שנא' : "לפתח חטאת רובץ", ולא עוד, אלא שכל משאו ומתנו בד, שנאמר : ואלו תשוקתו, ואם אתה רוצה אתה מושל בו, שנאמר : "וואתה תמשל בו".

הרב שמאול קדר [1953-2006], תורת אהל, דף נב

באיזה תורה אמור קין לעשוק כדי להיטיב ולמשול ביצר הרע? במה אשמתו שיצרו משל בו אם אין בידו תבליו למתקו? כיצד ניתן לכוון לאמת בלא תורת אמת הבאה ממי שחותמו אמת?

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף נו עמוד א

תנו רבנן: שבע מצות נצטוו בני נח: דינין, וברכת השם, עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, וגזל, ואבר מן החי. ... [עמוד ב] אמר רבי יוחנן: דאמר קרא +בראשית ב'+ ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל. - ויצו - אלו הדינין, וכן הוא אומר +בראשית י"ח+ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'. ה' - זו ברכת השם, וכן הוא אומר +ויקרא כ"ד+ ונקב שם ה' מות יומת. אלהים - זו עבודה זרה, וכן הוא אומר +שמות כ'+ לא יהיה לך אלהים אחרים. על האדם - זו שפיכות דמים, וכן הוא אומר +בראשית ט'+ שפך דם האדם וגו'. לאמר - זו גילוי עריות, וכן הוא אומר +ירמיהו ג'+ לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר. מכל עץ הגן - ולא גזל, אכל תאכל ולא אבר מן החי.

תורה תמימה הערות בראשית פרק ב הערה לט

... ונראה פשוט דאין הכונה דמפסוק זה ילפינן [לומדים] עיקר חיובים אלה בב"נ, שהרי אין ממשמעות פשוטות הכתוב כל ענינים אלה, אלא הענין הוא, שכל דין מאלה השבע מצות מקובל היה לחז"ל שנוהגים בכל האומות שבעולם ... משום שהם נוגעים בעקרי ויסודי קיום העולם וחברת האדם, ובלעדיהם, כלומר בהפוכם, הרס ואבדן וקץ כל בשר, ... והשכילו חז"ל לכללם כולם ולאחדם ולהסמיכם בלשון איזה פסוק בתורה כדי שיהי' הדבר לזכרון, ...

הרב שמאול קדר [1953-2006], תורת אהל, נב-נג

נראה אפוא, שחז"ל הבינו שז' מצוות בני נח ניכרות לאדם, אם אך יתבונן בצלמו – צלם אלקים. ... על כרחך לומר שהכרת הטוב טמונה באדם בהיותו נברא "בצלם אלקים" ...

יונתן בראשית ד:ח

... עני קין וְאָמַר לְהַבִּיל לֵית דִּין וְלֵית דִּינִין ...

תוספתא מסכת יבמות (ליברמן) פרק ח

ר' עקיבא אומ' כל השופך דמים הרי זה מבטל את דמות [קריא: צלם אלקים] שני שופך דם האדם באדם דמו ישפך [כִּי בְצַלְמֵ אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם].

~ הישר והטוב ~

Walter S. Wurzbarger [1920-2002], "Foundations of Jewish Ethics" Covenantal Imperatives

... in matters not concretely spelled out in the Torah, we must rely on our own moral perceptions for guidance as to how we can best obey the divine imperative of doing "what is right and good". To be sure, these moral perceptions, in turn, should reflect the value system underlying the various particular norms of the Torah. It is expected that as a result of exposure to specific ethical norms, we gradually develop the capacity to intuit theonomous moral requirements that extend beyond the range of the explicitly stated specific norms of the Torah. ... The fact that we acknowledge absolute principles in no way dispenses with the need to fall back upon intuition to determine the moral requirements for a given situation.

עבור נושאים שהתורה אינה מתייחסת אליהם במפורש, עלינו לסמוך על הנחיות תפיסות המוסר שלנו לצורך ציות לציווי "ועשית הישר והטוב בעיני ה'". [הוא מסיק את זה מדברי הרמב"ן שמסביר שפסוק זה מחייב אותנו להיות מוסרי מעבר למה שכתוב בתורה]. למען הסר ספק, תפיסות המוסר הללו גם אמורות לשקף את מערכת הערכים המונחות ביסוד נורמות התורה השונות. ניתן לצפות שכתוצאה מחשיפה לנורמות אתיות מפורשות, נפתח בהדרגה את היכולת לתפוס אינטואיטיבית את דרישות המוסר האלוניות המשתרעות מעבר לתחום נורמות התורה המפורשות

רמב"ן דברים פרק ו פסוק יח

ועשית הישר והטוב בעיני ה' - על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקותיו ותכוין בעשייתן לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד. ולמען ייטב לך - הבטחה, יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטב לך, כי השם מטיב לטובים ולישירים בלבותם. ולרבותינו בזה מדרש יפה, אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין. והכוונה בזה, כי מתחלה אמר שתשמרו חקותיו ועדותיו אשר צוך, ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו, כי הוא אוהב הטוב והישר: וזה ענין גדול, לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם, אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה, כגון לא תלך רכיל (ויקרא יט טז), לא תקום ולא תטור (שם פסוק יח), ולא תעמוד על דם רעך (שם פסוק טז), לא תקלל חרש (שם פסוק יד), מפני שיבה תקום (שם פסוק לב), וכיוצא בהן, חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר, עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין, ...

חביב אדם שנברא בצלם חבה יתירה נודעת לו שנברא בצלם

בראשית פרק ט פסוק ו

שֵׁפֶךְ דַם הָאָדָם בְּאָדָם דָּמוֹ יִשְׁפֹךְ כִּי בְצַלְם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם :

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק ט

[ו] שופך דם האדם באדם. ולמה החמיר הקב"ה בהריגת אדם, מה שלא החמיר בהריגת הבהמה, לפי שבצלם אלהים ברא את האדם, וזה בא ומיעט את הדמות :

תורה תמימה בראשית פרק ט

(ב) ומוראכם וחתכם - תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, תינוק בן יומו חי אין צריך לשמרו מן החולדה ומן העכברים, ועוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן החולדה ומן העכברים, שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ וגו', כל זמן שאדם חי אימתו מוטלת על הבריות, וכיון שמת בטלה אימתו [שבת קנ"א ב'] :

תורה תמימה הערות בראשית פרק ט הערה א

א) דריש על דרך אסמכתא וחתכם מלשון וחיותכם, ואפשר לומר דלכן נראה לו לדרוש כן משום דלמובן חתה ומורא הול"ל וחתכם, כמו חתת אלהים (פי' וישלח), נתנו חתיתם (יחזקאל כ"ו), וחתתני בחלומות (איוב ז') ועוד. ונ"מ בענין זה לדינא, דאע"פ שתינוק בן יומו עדיין ספק נפש של קיימא הוא, מ"מ מחללין עליו את השבת, כיון שבטבעו יש לו מעלת אדם חי. - ועוד מבואר בסוגיא כאן בנוגע לדרשא זו, אמר רב פפא, נקטינן, אריה אבי תרי לא נפיל, ופירש"י לא נפיל להרגן כדכתיב ומוראכם תרי וכתוב על כל חית הארץ ואפילו ארי, עכ"ל. ולכאורה הוא פליג על רשב"א דאמר דאפילו אימת תינוק מוטלת על הבריות, כי העיקר תלוי בחיות האדם, כמבואר, ומכש"כ אחד גדול, והוא אומר דוקא שנים, אך אפשר לחלק בין אימת עכבר כמ"ש רשב"א לאימת ארי שאמר רב פפא, דעכבר ירא אפילו מתינוק אחד, וארי - רק משני אנשים גדולים. - ובכלל בהא שאמר אריה אבי תרי לא נפיל פריך בגמרא והא חזינן דנפל, ומשני דאינה נופלת א"כ נדמה לו כבהמה. והבאור נראה ג"כ ע"פ ענין הפסוק הזה ומוראכם וחתכם, וסיוס הענין כי בצלם אלהים עשה את האדם, והיינו כשסר מהאדם צלם אלהים שאינו נוהג עצמו כשורה אז סרה ממנו הבטחת הקב"ה ומוראכם וחתכם אלא הוי כשאר חיות. - וע' בתענית כ"ב א' לענין שמתריעין ומתענין על משלחת חיות רעות, ומפרש, היכי דמי משלחת, טרפה שני בני אדם ואכלה אחד מהם הרי זה משלחת [משום דכיון דלא היתה רעבה אלא לאחד למה טרפה שניהם אלא משום משלחת], אכלה שניהם אין זה משלחת [דמחמת רעבונה טרפם], ואינו מבואר למה לא צייר לפי סברא זו בטרפה אחד ולא אכלתו דהוי משלחת, ולפי המבואר כאן דבאדם אחד אין מוראו על החיה, א"כ אין ראוי שטרפתו מחמת משלחת רק בכלל, משום דדרכה להזיק מפני שאין אימתו עליה, לכן צייר בשני אנשים דאי לא משום משלחת או רעבון היתה יראה מהם. - וע' בנמוק"י בפ"ד דב"ק בשם הרמ"ה, דהא דקיי"ל (ב"ק ל"ז א') מועד לבהמה לא הוי מועד לאדם הוא מטעם פסוק זה, דבאדם שייך בו ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ. וע' בטור חו"מ סי' רצ"א, רועה שהניח עדרו ובא לעיר [בשעה שאין דרך רועים לכנס] ובא זאב וטרף, ארי ודרס, אומדין אותו אם היה יכול להציל חייב ואם לאו פטור, וי"א דלעולם חייב דאלו היה שם היה מקוים בו ומוראכם וחתכם וכו', עכ"ל, וכ"מ דעת התוס' בב"מ ע"ח א' ד"ה הוחמה, אבל צ"ע לדעה זו ממ"ש לעיל מסוגיא שלפנינו נקטינן אריה אבי תרי לא נפיל, משמע דעל אחד נופל, וי"ל :

ספר מורה הנבוכים חלק א פרק א

אמנם צלם הוא נופל על הצורה הטבעית, ר"ל על הענין אשר בו נתעצם הדבר והיה מה שהוא, והוא אמתתו, מאשר הוא הנמצא שהוא אשר הענין ההוא באדם, הוא אשר בעבורו תהיה ההשגה האנושית. ומפני ההשגה הזאת השכלית נאמר בו, בצלם אלהים ברא אותו.

תולדות יצחק בראשית פרק א פסוק כז

בצלמנו היא השגה שכלית :

D. Jones, The Emerging Moral Psychology, Prospect Magazine, Apr. 2008

... the moral sense [is] the product of biologically evolved and culturally sensitive brain systems that together make up the human "moral faculty."